

“BATALLA DE MONJOS”.
NOTES SOBRE LA POLÈMICA ENTORN DE *REI I MONJO*
D'ÀNGEL GUIMERÀ I *EL MONJO NEGRE* DE FREDERIC SOLER
Francesc Foguet i Boreu*

I

L'estrena d'*El monjo negre* de Frederic Soler es produí la nit del dijous 28 de novembre de 1889 al Teatre Català Romea.¹ *Rei i monjo* d'Àngel Guimerà, en canvi, no s'estrenà fins a la nit del dimarts 4 de febrer de 1890, quan l'obra de Soler ja es troava a la vint-i-quatrena representació.² Malgrat tot, segons el mateix autor feia constar en la portada del llibre, en una nota que de passada valia per defensar-se de l'acusació de plagi, *Rei i monjo* havia estat prèviament entregada, a mitjan setembre de 1889, al director del Teatre Català, Frederic Soler. La tragèdia de Guimerà, de fet, ja era escrita uns mesos abans, tal com revela una de les primeres notícies que hom pot trobar a la premsa sobre la datació de *Rei i monjo*. En efecte, el setmanari sabadellenc *Lo Catalanista*, del 2 de febrer de 1889 [Tc4:4], informava que “l'eminent poeta don Àngel Guimerà, celebradíssim autor de la tragedia *Mar y Cel*, té ja una nova producció dramàtica per a posar en escena. Si no estém mal informats s'anomena *Rey y Monjo*”. El crític es queixava del fet que l'obra trigaria molt de temps a representar-se, per tal com l'empresa del Teatre Català havia resolt d'ajornar la seu representació per a una altra temporada que li fos més avinent; lamentava la decisió perquè en l'escena catalana darrerament només s'estrenaven produccions sense mèrits i qualitativament poc importants; etzibava un retret al seu director, Frederic Soler –tot i que més endavant en reconeixia els “expcionals drets”–, per la desidia a no exercir la seua influència “pera que's representin obras recomanables, á no ser las produhidas per sa privilegida plo-

* Consta el meu agraiament a Xavier Vall, Enric Gallén, Anna Vázquez, Carola Duran i Teresa Arnal per les seues valuoses observacions.

1. L'estrena d'*El monjo negre* degué generar força rebombori. el crític que s'encobria darrere del pseudònim de Pepet de l'Hort opinava, posem per cas, que “gran ha sigut la controversia que ha originat en la premsa la llegenda ó poema dramàtic lo *Monjo negre* y opinó á quals mes “encontradas” han sortit de las plomas dels nostres revisters locals”. Cf. Pepet del Hort, “*Lo Monjo Negre*”, *La Tomasa*, 13 de desembre de 1889 [TC4:84].

2. Al final de la temporada 1889-1890, *El monjo negre* assolí les trenta-quatre representacions i *Rei i monjo*, les catorze. Només l'obra de Soler es representà en les temporades subsegüents: durant la de 1890-1891, en quatre ocasions; durant la de 1891-1892, en sis ocasions i durant la temporada 1892-1893, en tres ocasions: en total, quaranta-set representacions. Cf *Registro de estrenos y funciones ROMEA. Del 17 de marzo de 1884 a 4 abril de 1893*. Reg. 5427. Sig. doc. Diposit a Biblioteca d'Investigació de l'Institut del Teatre de Barcelona [a partir d'aquí BIT].

ma sempre dignas de admiració y aplauso”, i finalment, expressava la temor, fonamentada en l'experiència de veure l'aïllament a què s'havia reduït alguns escriptors dramàtics coneguts “que'l nostre Teatre Nacional perdi la importància que té adquirida já deguda als valiosos elements de que disposa, vènentse abandonat son conreu per los que tenint dret á certas consideracions se vèn desairats sense motiu ni rahó que ho aboni”.³

La polèmica, per tant, té uns prolegòmens d'una importància considerable a l' hora d'escatir les parts que hi participaren. Soler mateix, en una lletra adreçada a Guimerà i datada a Barcelona pocs dies després d'aquesta notícia a *Lo Catalanista*, el 7 de febrer de 1884,⁴ es dolia, de bon començament, que la seua carta coincidís amb la que va publicar *La Renaixença*, “carta que no'm va enfadar gens: es tan injusta, tan equivocada, tan mal informada, que'm va fer un efecte contraproduent”. Sembla que la missiva a la qual es referia Soler és la que Joan P. Rigol adreçà al director de *La Renaixensa* dos dies abans⁵. En aquella carta, datada a Barcelona el 5 de febrer de 1889, Rigol

3. Un cop estrenada l'obra, alguns crítics insistiren en la datació reculada de *Rei i monjo*. Així des de *La Vanguardia* del 5 de febrer de 1890 (ed. matí) [TC4:96-97], s'affirmava àdhuc que “hace dos años que tenía terminado el drama en que nos ocupamos” i José Sendra y Puig des del diari *La Dinastía* del 7 de febrer de 1890 [TC4: 98-99], comentava: “Como no es Guimerá de los que se duermen sobre los laureles, casi á raíz del estreno de la producción referida [Mar i cel] tenía ya á punto de terminar, y terminóla prontamente luego, la que ahora se representa en el teatro Romea con el título Rey y Monjo, que por largo tiempo ha tenido guardada en cartera la dirección de este coliseo”. També, des del mateix setmanari sabadellenc *Lo catalanista* del 9 de febrer de 1890 [TC4: 111], hom es planyia “que's regatejés tant per part de la empresa del Teatre Català la presentació de les tragèdias d'aquest autor, donchs recordém que l'any passat era ja terminada'l *Rey y Monjo*, y sabém que a principis de la present temporada ja se n'havia fet entrega al Director literari, don Frederich Soler”.

4. Josep M. POBLET cometé un error en datar la carta el 7 de febrer de 1892 i atribuir la discussió a la polèmica entre *Jesús i Jesús de Nazaret*. En realitat, la carta és del 7 de febrer de 1889 i, doncs, si no m'erro, s'escriví a propòsit de *Judas* i l'obra a què Soler al·ludia, sense dir-ne el títol, és segurament *Rei i monjo*, de Guimerà. Cf. *Frederic SOLER, Serafí Pitarrà* (Barcelona: Editorial Aedos, 1967), p.340.

5. El mateix Joan P. Rigol havia escrit ja una lletra, datada a Barcelona el 26 de gener, en el qual es planyia “de veure al nostre Teatre Català caminar lentament y á intermitències” a causa, sobretot, de la limitació que suposava que el Teatre Català disposés únicament de dos dies setmanals (dimarts i dijous) per a la representació d'obres i, alhora, de “la conducta estranya del director del nostre teatre lo reputat escriptor don Frederic Soler” que permetia que s'arraconessin autors reputats i que es representessin, en lloc de les seues obres catalanes, obres castellanes estrenades a Madrid. Conseguientment, Rigol reivindicava “que s'obrin las portas del teatro Catalá de bat á bat, no per antipatía á la llengua castellana sinó per amor que tinch á la nostra; desitjós de que al final de cada temporada poguem presentar á la admiració del mon un gran número d'obras dramàticas de primer ordre, puig quantas mes se'n estrenaran mes seran las que resultin bonas; desitjós de fer callar als que motejan al senyor Soler de que pesa com una llosa de plom sobre'l teatro regional [...]” Cf. Joan P. RIGOL, “sobre'l nostre Teatre Catalá”, *La Renaixensa: Diari de Catalunya*, diumenge 27 de gener de 1889, p. 587-588.

destacava el paper omnidecisorí de Frederic Soler; atès que era “per estrany que semblí, qui reb las demés obres de la ma dels altres autors dramàtichs, quí ab ells s'entén y fa tractes, quí senyala als que s'han de posar en escena y las que no s'admeten, quína te d'anar avans ó després de la seva, en quínas s'han de fer decoracions y vestuari ó passarse ab lo vell que hi ha á la casa, etc. etc.”⁶ Enumerava, a més, les obres que figuraven al programa de representacions celebrades el 1888 en atenció a les personalitats que visitaven l'Exposició Universal i arribava a la significativa conclusió, d'una banda, que totes les obres representades eren de Frederic Soler,⁷ i, de l'altra, que la situació creada no feia altra cosa que afavorir els autors d'obres castellanes o, en el seu defecte, els autors d'obres catalanes més aviat estantisses. Joan P. Rigol expressava, en definitiva, la seua incomprendsió per l'obcecació de l'empresa del Teatre Català a impedir l'estrena del major nombre possible d'obres catalanes – fet que afavoriria, a parer seu, un guany en beneficis – i, per altra part, les conseqüències més immediates que se'n derivaven de cara al públic: “No son pochs los bons catalans enamorats de nostras lletras pàtrias que han arribat moltes vegadas á la porta del Teatro Catalá y s'han entornat sense entrarhi venyenthi anunciadas obras pera ells massa coneigudas ú obras que no tenen interès en coneixer, ja á causa de la llengua en que estan escritas ó ja á causa de son carácter assaynetat y Odeonesch”.⁸

Però tornem a la carta de Soler. Si les opinions de Joan P. Rigol no li havien afectat, sinó que més aviat li havien produït un efecte contraproduent; en canvi, sí que l'havia neguitejat, fins al punt d'incitar-lo a escriure la lletra, la brama que corria del descontentament de Guimerà pel fet que no s'havia estrenat, encara, *Rei i monjo* al Teatre Català. A fi de justificar la seua actuació, Soler reportava la decisió convinguda amb Guimerà, que deia recordar a la perfecció, de donar pas a una obra de la seua ploma, ja que no se n'havia ofert cap durant la temporada en curs, mentre que Guimerà acabaria de llamar la que preparamava. Soler, segons que sembla, ja al·ludia ací a l'obra *Rei i monjo* i li oferia, en benefici de la mútua amistat, el seu torn d'estrena i, doncs, la retirada de *Judas*, davant de la impossibilitat d'obviar les altres produccions, que res-

6. Sobre la propietat de les obres, vegeu: Francesc CURET, *El arte dramático en el resurgir de Cataluña* (Barcelona: Editorial Minerva, s.d. [1917]), p. 224; ídem, “Diferents aspectes de Frederic Soler”, a *Història del teatre català* (Barcelona: Editorial Encyclopèdia Catalana: Aedos, 1967), p.160.

7. Curet aporta l'explicació, que li féu una persona vinculada amicalment amb Frederic Soler, que aquest pretenia incloure Guimerà, Feliu i Codina i algun altre autor, en el programa de festes, però que els companys d'empresa van imposar el programa definitiu. Cf. “Diferents aspectes de Frederic Soler”, p.160.

8. Joan P. Rigol, “sobre'l nostre Teatre Catalá”, *La Renaixensa: Diari de Catalunya*, dimarts 5 de febrer de 1889, ed. matí, pàg. 758-759. Cal dir que, en part, la carta era una resposta a una “ben desentonada” missiva que li havia enviat un anònim.

ponien a compromisos formals ineludibles de l'autor contraets molt abans que Guimerà li parlés de la seua obra. Tot i que era conscient que hi sortiria perdent, el seu “sacrifici relatiu” pagava la pena davant de la possibilitat que es “puga creure's que jo retraso y aturo la gloria que vosté pot alcansar en nostre teatro”.⁹ A continuació, li confessava que les seues intencions inicials eren d'estrenar una obra guimeraniana després del seu *Judas*, però que, en qualsevol cas, si Guimerà no s'hi avenia, ell no tenia cap inconvenient, ans al contrari, s'honoraria de “seguir sempre detrás de vosté”. I resolia que, si a Guimerà li semblava bé la seua proposta, procuraria de persuadir-ne l'empresa. Malgrat tot, Soler creia que la seua amistat “ha d'estar molt per sobre d'una cosa que jo feya sense pensar ofendre à vosté en lo mes mínim,¹⁰ y alentat per la expansió cariñosa ab que voste'm va demanar que jo posàs avans lo meu drama”.¹¹

9. No tohom ho creia així, ans al contrari: Bernat Pescayre, des del setmanari *La Papallona*, del 7 de desembre de 1889 [TC4:89-90] opinava que, després d'un període d'esplendor per al teatre català, aleshores pràcticament només en Soler en mantenía la vitalitat, per bé que els seus esforços no eren correspostos per altres autors que es retreien “de continuar la carrera de glòria que havian emprés, deixant tota la carga peral que, desde la *societat de la Gata*, en l'humil teatre del Odeon, ha passat á ser lo primer autor dramàtic catalá, director y empresari del coliseu mes popular de Barcelona”. Feia una crida als autors perquè escriguessin per al teatre català i compàdia Soler per l'exèrcit de treball: “Vegís lo temps que ha transcorregut de la present temporada cómica y jutjis: desde mitj Setembre fins avuy, fora de la comedia *Vesten Antoni* no s'han estrenat mes que obras d'en Soler”. Per això demanava als autors catalans que, com a fills pròdigs, tornessin al Teatre català i l'airegessin amb noves produccions, perquè el públic necessitava varietat “cosa que avuy comprehenentu, procura omplir en Soler ab la major bona voluntat, tocant totes las cordas dramàticas, ressentintsen la seva musa preferida, aquella que tanta honra, glòria y profit li feu alcansar ab lo primer gènero que correuhava y que, á nostre judici, tan bé y ab tanta justesa's resumeix en *Lo Publill*, ahoni brilla ab tot son explendor lo geni d'en Frederich Soler./ Y pera produhir obras semblants, es per lo que comprehén que nostre estimat dramaturch necessita algun descans; mes, ¿cómo trobarlo si continúala retrahiment dels demés autors?”

10. Vegeu una valoració de la “integritat moral” de Soler a Francesc CURET “Diferents aspectes de Frederic Soler”, *op. cit.*, p. 162.

11. Respecte a la polèmica al voltant de *Judas*, vegeu especialment, entre d'altres cartes, la resposta a Joan Sardà, lletra autògrafa i signada [s.d.], Fol. 86-89, núm. 13.549. *Epistolari de Frederic Soler: Pitarrà*. A cura d'Anna Vázquez. Vol. IV Pra-Z. Núm. 13.622. Dipositat a la BIT. D'altra banda, em sembla simptomàtica la consideració que Joan Sardà feia, en la seuavaluació del teatre representat durant l'any 1889, a propòsit de “los dos platos fuertes”, *Judas de Keriot* i *El monjo negre*, de Frederic Soler: “Entre este autor y una parte de la crítica, y aun de la literatura barcelonesa, hay un antagonismo de aficiones y de gustos que constituye uno de los episodios más entretenidos de nuestra vida artística local. Es imposible darles á entender á él y á sus fanáticos que se puede ser un sincero admirador de sus cualidades literarias, de su talento, de sugenio. – porque tiene cualidades geniales–, y sin embargo no gustar de sus obras, ni mucho menos entusiasmarse con ellas, gracias á una propensión irresistible del gusto propio, encauzado en otras direcciones y educado por otros modelos. Cada estreno de Soler es la misma batalla.” Cf. Josep SARDÀ, “La literatura catalana en 1889”, *La España Moderna*, núm. 15, març de 1890, p. 86.

A més, estava disposat a desmostrar-li “de manera indubtable lo erróneo de la carta de *La Renaixensa*”.¹²

II

Dos dies després de l'estrena de l'obra de Guimerà, el 6 de febrer de 1890, Francesc Miquel i Badia publicà al *Diario de Barcelona* la crítica de l'estrena de *Rei i monjo*, en la qual assenyalava que: “hay en ella ciertos puntos de contacto con *Lo monjo negre de Soler*, por coincidir los asuntos, ya que en las dos producciones dramáticas aparece un fraile que abandona el retiro del claustro por el bullicio del mundo, que se deja arrastrar por el amor mundano y que lucha con la pasión de los celos, así como tambien una semejanza bastante pronunciada entre las situaciones finales en los primeros actos de la tragedia de Guimerá y del drama de Soler; á pesar de lo cual acaso no puedan llamarse plagios estas coincidencias. Ignoramos cuál de los dos dramas se escribió primero”.¹³

L'endemà mateix es publicava una carta de Guimerà adreçada a Francesc Miquel i Badia i datada a Barcelona el 6 de febrer de 1890, en la qual, després d'agair-li la benevolència amb què havia tractat la seua tragèdia, volia aclarir, a propòsit de les suposades coincidències entre *Rei i monjo* i *El monjo negre*, el següent: “Ya á principis de la temporada teatral que aná del setembre de 1888 al abril de 1889, vaig manifestar al director del Teatre Catalá don Frederich Soler que tenia á la seva disposició la meva tragedia pera quan la volgués portar á la escena;¹⁴ donantla jo poch temps després á llegir separadament als literats don Joan Sardá y don Joseph Blanch y Piera¹⁵ y al primer actor del Teatre Catalá y avuy protagonista de la obra don Teodor Bonaplata, lectura que per cert van fer en lo mateix exemplar en que ara s'apunta la tragedia desde'l bastidores, y que es també'l mateix exemplar que vaig entregar á don Frederich Soler en vigilias de comensarse la temporada corrent, ó sia'l mes de setembre”.

12. Cf. Resposta a Àngel Guimerà. Lletra autògrafa de Soler. Barcelona, 7 de febrer de 1889. Fol. 74, núm. 13.537, a *Epistolari de Frederic Soler: Pitarrà*.

13. M. [Francesc Miquel i Badia] “Revista dramática. teatro Romea. Rey y monjo, de D. Angel Guimerá”, *Diario de Barcelona*, 6 de febrer de 1890, [Edició del matí], p. 16783-16785.

14. Cf. la carta suara esmentada de Soler, adreçada a Guimerà i datada a Barcelona el 7 de febrer de 1889.

15. Poblet donava compte d'un esborrany d'una lletra, datada el 9 de febrer de 1890, que Soler escrigué a Guimerà, en la qual es feia aquesta pregunta: “¿Per què i com és que don Josep Blanc i Piera, íntim amic de vostè, i que vostè diu que va llegir *Rei i monjo*, va assistir a la primera representació de *El monjo negre*, i essent que de tard en tard em parlava de la tragèdia de vostè, mai no se li va acudir dir-me que *El monjo negre* hi tenia una semblança que podia ofendre un bon concepte?” Poblet localitzava l'esborrany a l’“Arxiu del Museu del Teatre”. Tanmateix, ni entre els papers de Frederic Soler disposats a la BIT ni en els papers conservats a la Biblioteca de Catalunya no he sabut trobar-lo. Cf. POBLETT, *Frederic Soler*, p. 325.

I respecte a l'obra de Pitarra, Guimerà assegurava resoludament que no en coneixia “ni una situació, ni una idea, ni'l detall mes ínfim” fins que fou assajada a inicis del mes de novembre en què Soler li explicà “molt per sobre la acció que s'hi desenrotllava” i s'esforçà ja aleshores a provar-li “que cap semblança tenia ab lo *Rey y monjo*”.¹⁶

El dia següent era Frederic Soler qui adreçava una carta al crític del *Diario de Barcelona*, datada a Barcelona el 7 de febrer de 1890, amb la qual pretenia de contestar la carta de Guimerà. Soler hi explicava que feia tres anys que havia acabat *El monjo negre* i n'havia ofert la lectura als poetes Manuel Ribot i Serra i Conrad Roure. L'obra, segons el dramaturg, “avans de comensar la penúltima temporada, és à dir: no l'any passat, l'altre, ja en varias gacetillas enviadas á las redaccions dels periodichs d'aquesta capital per lo representant de la Empresa del Teatre Catalá, aparegué Lo Monjo negre com una de las obras que la Empresa tenia en cartera.”¹⁷ Allavors també l'estimable actor de la companyia catalana, D. Ramon Valls, comensá á treure'n còpia”. I, a més, llevat de la retallada d'alguns fragments de l'obra per raó de la seu llargària, *El monjo negre* conservava la integritat original, tal com provava l'exemplar borrador que facilità la lectura als poetes al-ludits, “ab la sola y única diferencia de que, en lloc de la processò en que ara porta lo monjo Schwartz la sagrada espina sota tálam, apareixia en l'altar y reconeixia á Emma al anarli á donar la sagrada forma”. Un canvi que, segons Soler, fou determinat a instàncies del dramaturg Ramon Bordas, al qual feia temps que, en explicar-li el final, li havia semblat massa atrevit. Amb aquests arguments volia garantir completament que el seu drama ja era acabat abans d'haver vist el de Guimerà i, fins i tot, Soler adduïa que “al explicarli jo l'argument de mon drama, va observarme lo senyor Guimerà que hi trovava semblansa ab sa última tragedia: jo, realment, vaig esforsarme en probar, perque així ho crech encara, que las dues produccions no se semblan de manera que puga perjudicarse nostre concepte. Així també ho asseverá al llorejat poeta una tercera inteligençísima persona que assistia á nostra entrevista”. Així, amb la negació de qualsevol possibilitat de plagi, malgrat que en reconeixia una similitud bàsica (fonamentalment, el fet que el personatge fos un frare que se secularitzava i després es casava), d'una banda, concluïa que la intervenció de la lluita de la religió amb l'amor i els personatges religiosos són semblances que

16. Àngel GUIMERÀ, “[Carta adreçada a Francesc Miquel i Badia]”, *Diario de Barcelona* [Edició del matí], núm. 56,7 de febrer de 1890, p.1741.

17. Amb tot, en els successius anuncis a *La Renaixensa* de les obres que la direcció del Teatre Català tenia en cartera per a les temporades de 1888-1889 i 1889-1890 no hi ha cap referència a *El monjo negre*. Cf “Crònica general”, *La Renaixensa* (matí), 5 de setembre de 1888, p.5368 i “Crònica general”, *La Renaixensa*, (ed. matí), 12 de setembre de 1889, p. 5487.

compartirien amb moltíssimes altres obres adduïbles. I, de l'altra, tal com havia promès a Guimerà quan li havia manifestat el recel que algun crític pogués veure-hi motiu de plagi, confirmava que, en realitat, era impossible que el seu col·lega imités la seua obra “ja que jo tenia en món poder l'exemplar de sa tragedia, quan encara dit senyor no sabia ni una paraula de mon *Monjo negre*”.¹⁸

Una altra carta, aquest cop de Josep Martí i Folguera, datada a Reus el 9 de febrer de 1890 i adreçada al seu amic Frederic Soler ens ofereix un testimoni i una perspectiva molt particular dels fets. Efectivament, Martí i Folguera, dramaturg ocasional que intentava d'obrir-se camí en el món del teatre, s'havia assabentat que Soler estava “ficat en un trull respecte al drama de Guimerà” i, per bé que ho sentia, no s'estava de replicar-li interessadament “que lo que os passa no m'estranya y que vos ne teniu la culpa [...] ab En Guimerá que os va fer totas las ofensas que va puguer, que en realitat confirma quees lo vostre enemich, vos hi esteu atent, y en cambi ab mi que os so amich lleyal, no os hi porteu gayre be”. L'escriptor reusenc apel·lava, és clar, a motius personals i, sobretot, a la possibilitat que li fos estrenada alguna creació seua. El seu ressentiment provenia de la dolorosa constatació que Soler havia ja estrenat un drama que Guimerà li havia ofert “á principis de temporada” mentre que, de les seues “tres ó quatre obres”, feia tres anys que el director del Teatre Català en disposava sense que n'hagués representat cap en dues temporades. Amb un to admonitori, després d'assegurar-li que “pensavau treurevos á En Guimerá, y os haveu equivocat de mitj á mitj”, advertia a Soler que el mateix que li havia esdevingut amb Guimerà, li passaria amb Roca i Roca, que no podia continuar fent el joc a l'*enemic* i que, en lloc de “totas las putinerías fa temps arraconadas”, caldría que es representés alguna de les seues obres.¹⁹

18. Frederic Soler. [Carta adreçada a Francesc Miquel i Badia], *Diario de Barcelona* [Edició del matí], núm. 59, 8 de febrer de 1890, p. 1797. En darrer terme, Soler ratificava alguns dels arguments que Guimerà ja havia aportat en la seua carta.

19. Les intencions, en el fons, s'encaminaven a saciar la seu dèria d'aconseguir èxits teatrals a qualsevol preu: “Vull tenir èxits, y èxits grossos; sino poden ser verdaders, que siguin falsos, però que siguin èxits. Y os advertexo que d'aquí en endavant no us perdonaré que'm proposeu á En Guimerá, a En Roca ni á ningú més. Vos ja sabeu que quan no existeixen un èxit o una fama lo crean; exemples quasi totes las obres literaries y artísticas del mon. Lo mateix Verdaguer es en apariència una figura, y en realitat no ho es. Vos y jo ja sabem lo que passa entre bastidors; la massa, la vulgaritat es á fora y aplaudeix quan se la sab fer applaudir. [...] En quan a posar un drama meu, poseu lo que vulguéu, ab una sola condició; que haveu de preparar l'èxit com si fos vostra, que encara que no tenga gayre èxit haveu d'axecarla y crearli un èxit artificial y gros com si fos vostra, y que si conve fer un gasto en decoracions y vestits s'hi fasin com si fos obra vostra. Si fan gastos y's te tan gran cuidat ab las obres d'En Guimerá; just es que's fassí ab las mevas. Així so lo que os ho exigeixo resoltament y ab tota franquesa”.

Això no obstant, Martí i Folguera ratificava, des de la seua òptica personal, que l'obra de Guimerà havia estat ben acollida per la premsa: “segons los diaris, lo drama d'*En Guimerá* va tenir èxit. Potser que no sigui veritat com diheu, pero lo qui no's fixe mes que en lo que han dit Lo Brusi, La Publicitat y la Vanguardia y La Esquella (*quatre periodichs d'innegable importancia*) ha de creure que'l drama va tenir un gran exit. Jo ho crech que'l drama es dolent porque *En Guimerá* no serveix pe'l Teatro, però també sé que ell es molt poderós y que'ls 500 amichs que té son capassos de crear un èxit immens, encara que's tracti d'una obra detestable”.

Feia referència, per altra part, a la carta que Soler publicaria al *Diario de Barcelona* i advertia que la seua publicació li semblava improcedent o, en qualsevol cas, li recomanava que fos particularitzada i no dirigida al públic. De tota manera, estava fermament disposat, amb l'ajuda de les seues relacions i influències a Barcelona, a provocar un escàndol adreçat “a En Guimerà mateix y á totes las personas que poden interessarse en aquest assumpto, fent jo l'indignat porque s'haja pugut suposar que vau plagiar”.²⁰

20. Cf. *Frederic Soler, Epistolari*, pàg. 87-89, Ms. 2151, dipositat a la Biblioteca de Catalunya. Altres cartes de Martí i Folguera (Reus 1850 - Barcelona 1929), adreçades a Frederic Soler, ens il·luminen molt bé la condició d'*outsider* dramaturg reusenc. Així, posem per cas, a través de la correspondència conservada a la BIT, Martí i Folguera feia una defensa aferrissada de la impossibilitat que Soler hagués plagiat obra d'altri [Carta núm. 13.338 (Reus, 9 de febrer de 1890).]; volia escudar-se en l'anònimat per la por que fracassés l'estrena d'una obra seu, “ja que no tinch los elements favorables y valiosos que teniu vos, que te Guimerá, que te Roca y Roca y que te fins lo mateix Feliu [...]. Tots vosaltros per a entrar en lluyta teniu un gran exèrcit, y pudeu salvar dignament la derrota, fins a donarli apariencias” i, a més, li advertia que, en cas d'estrenar-se una obra seu, no fos *Rei per rei*, precisament a causa de la representació de *Monjo negre* i *Rei monjo* “dos dramas y dos drams tràgichs. *Rey per rey* es del mateix gènero y també drama tràgich”, sinó que fóra preferible “perá variar” *La dama honrada* o *El boig* [Carta núm. 13.339 (Reus, 14 de març de 1890).]; mostrava la seua lleialtat absoluta envers Soler, a pesar dels intents dels contraris per fer-se'l seu, i s'estranyava que Soler li hagués dit que va passejar amb Guimerà i se n'excusava així: “Hi vaig anar, porque ell sense saber-ho jo va assistir al ensaig de la meva comèdia, y despresa junt ab en Pin vam sortir del teatro, vam acompañar una estona y us vam alabar molt la obra que havíem vist ensajar. Però això es purament casual y fruit de las circumstancies. Mentre vos, durant los ensaigs del *Rey y Monjo* y ls de *Monjo negre* sortíau del teatro ab *En Guimera* y molts vegadas os trobavau pe'l carrer y marxavau junts unas estonas, però axò no significa res per part vostra, com lo primer no significa res per part meva. Lo mateix Guimerà sab millor que ningú que jo estic completament al vostre costat”. [Carta núm. 13.344 (Reus, 8 de maig de 1890).]; i, finalment, subratllava el que ell considerava un fracàs de l'obra de Guimerà: “Es cert que'l drama d'en Guimerá ha anat malament, es cert que no agrada á ningú, però apesar de tot, los periódichs, sense exceptuarne cap, han parlat bastant be de la obra no hi ha hagut ningú que s'haja atrevit á condemnar la obra sincerament y á dir que no agrada. Aquesta es la ventatja que te *En Guimerá*; es un poder contra'l qual ningú s'atreveix; de manera que pot posar ab tota tranquilitat las seves obres. La seva dignitat no queda may ferida”. [...] En canvi, ell va “sol y sense defensa” amb molta por d’“entrar en batalla” [Carta núm. 13.345 (Reus, 23 de novembre de 1890)]. Cf. *Epistolari de Frederic Soler: Pitarra*. A cura d'Anna Vázquez. Vol. III. M. Pous. Núm. 13.320-13.466. BIT.

III

La formalitat de les dues primeres cartes i la combativitat de la darrera amagaven, segons que sembla, un litigi de fons en què s'hi barrejava tota mena d'interessos. La “batalla de monjos” devia ser secundada, doncs, per altres autors de segon o tercer ordre –he reportat el cas emblemàtic de Martí i Folguera– que maldaven per estrenar les seues obres i exercien pressió sobre Soler en aquest sentit, i que exterioritzaven rivalitats interpersonals, reblades sovint d'envaja o de ressentiment, amb l'objectiu d'infiltrar-se en el petit món teatral català finisecular. Sigui com sigui, les pàgines de la premsa són a bastament reveladores, des d'un primer moment, dels extrems a què arribà la polèmica suscitada. El mateix 8 de febrer de 1890 el diari *El Diluvio* [ed. matí] [TC4:106] publicava un article *sensacionalista* significativament intitulat “Altercado en el Romea” en què s'explicava, amb parcialitat, uns fets ocorreguts, però no presenciats directament, al teatre del carrer de l'Hospital en l'intermedi del primer al segon acte de la segona representació de *Rei i monjo*:

“Los que anteanoche asistieron á la segunda representación de Rey y Monjo, tragedia, al parecer, del señor Guimerá, observaron con marcada extrañeza é imponderable impaciencia, que se prolongaba de modo inusitado el intermedio del primero al segundo acto. Al fin después de muchísimo retardo, los timbres eléctricos anunciaron que iba á reanudarse la trágica representación.

¿Que había ocurrido durante el entreacto? Muy pronto se descifró el enigma en el salon de descanso del Romea. Parece la demora fue debida á un serio altercado entre el señor Soler (Pitarra) autor de Lo Monjo negre y el señor Guimerá, autor de Rey y monjo. A lo que se dijo, cada uno de dichos señores desempeñó en la contienda el papel de Prior, pues se trataba de la prioridad del monje negro y del monje rey. Dicen que el señor Guimerá, acusado de que su producción tiene algunos puntos de contacto y de similitud con la que ha dado últimamente a escena el señor Soler, había dado á entender en el curso de su improvisación, que Lo monjo negre fue escrito con posterioridad á Rey y monjo y que pudo muy bien haberse dado el caso de que el señor Soler se apropiara algunos efectos dramáticos que se descubren en la primera de dichas producciones. Se añadía que el señor Soler, vivamente ofendido ante suposición para él tan gratuita, se formalizó cual pocas veces, sacudiéndose las pulgas y sosteniendo que su Monjo negre, sobre haber sido escrito mucho antes que Rey y monjo, en nada se parece á esta tragedia.

Una polémica de esta índole no podía pasar desapercibida, no solo por ser personas caracterizadas los polemistas, sino porque se entabló en el escenario y ante numerosos testigos. De buen grado la hubiéramos presenciado, pues así, al hacernos eco de ella, no abrigaríamos el temor de incurrir involuntariamente en alguna inexactitud. De todos modos, si los

terminos de la contienda fueron los que hemos indicado, hemos de decir lo siguiente: 1º Que consideramos inexacto el concepto de que entre Lo monjo negre y Rey y monjo haya similitud alguna. 2º Que dar á entender que el autor de más de cien producciones dramáticas, la mayor parte aplaudidas, reconocido por tirios y troyanos como un dramaturgo fecundísimo, tenga necesidad de engalanarse con plumas agenes es una suposición ridícula por lo gratuita; una suposición que nadie tomará en serio y que solo pondrá en evidencia la petulancia de quien abriga la pretension de haber sido copiado ó plagiado.

Nosotros creemos que si anteanoche el Romea hubiese estado lleno en vez de estar á medio llenar; tal vez el señor Guimerá no diera suelta á su mal humor. La verdad es que no le faltaban motivos para estar contrariado: sus amigos ya no llenaban palcos y butacas y la tragedia, á pesar de haber sufrido algunos remiendos, no obtuvo el éxito artificial de la noche en que se verificó su estreno".

Una noticia breve publicada al diari *El Noticiero Universal* del 8 de febrero de 1890 (edició de nit) [TC4:106] recollia la informació amb alguns matisos importants: "En los círculos literarios se habla del incidente surgido anteanoche en el cuarto del actor señor Bonaplata, en el teatro de Romea, entre los distinguidos autores dramáticos señores don Angel Guimerá y don Frederico Soler, á propósito de una ligera cuestión que suscitaron sobre la crítica en los periódicos locales de sus respectivas obras.

La cuestión recayó en los puntos de semejanza que la prensa dice haber notado entre las obras Lo Monjo Negre y Rey y Monjo. Ambos se esforzaron en demostrar que las respectivas obras eran originales, indicando el señor Guimerá que él se había apresurado á desmentir las coincidencias entre las dos obras.

Parece que los dos autores quedaron enemistados".²¹

Des del diari *La Vanguardia* del 9 de febrero de 1890 [TC4:107], després de fer una explicació de la polèmica, s'opinava d'una manera més conciliadora: "En primer lugar no hay la supuesta paridad: hay ciertas coincidencias tan genéricas y vagas que pueden explicarse perfectamente sin necesidad de recurrir á la idea de plagio. En segundo lugar, ni el señor Guimerá ni el señor Soler están en el caso de irse á copiar el uno al otro, pues hartas pruebas tienen dadas, cada uno por su lado, de propia fecundidad é

21. Uns dies després, setmanari *¡La Gresca!* del 23 de febrer de 1890 [TC4:120] explicava la disputa d'una manera lacònica i arribava a la conclusió pràcticament contrària a la d'*El Noticiero Universal*: "Al teatro Romea han tingut algún petit altercat los portidaris y autors respectius dels drams *Lo monjo negre* y *Rey y monjo* últimament estrenat, per si l'un tenia ó no tenia coses iguals ó semblants de l'altre. [...] La sort que al últim, los contrincants, han convingut en que, si un punt de semblaça tenen ab dos dramas es degut á la casualitat".

inventiva dramática para que haya que sospechar, ni por asomo siquiera, que, como diríamos recordando un verso célebre de Musset, tenga el uno que ir á beber en el vaso de otro. Finalmente, que el señor Guimerá no pudo copiar al señor Soler, lo afirma aquél y lo reconoce éste. Que el señor Soler no copió al señor Guimerá lo afirma aquél é invoca hechos y testigos que no dejan á duda."²²

S'al-ludia al comentari d'*El Diluvio* i es refutaven els càrrecs contra Guimerà: "porque no medió la supuesta discusión con pretexto de la cual se hacen aquellos. Mediaron sí, algunas palabras, en tono acalorado aunque amistoso, entre los dos poetas, sobre otros asuntos, si bien relacionados con el teatro Romea, y con su marcha, de todo punto agenos á la cuestión concreta de los dos dramas.²³ Tan mal informado está en este punto el referido colega que cuenta aquella escena, que la supone en el primer entreacto del drama, siendo así que ocurrió, durante el tercer acto, no en el escenario, como también se supone sino en el cuarto de uno de los principales actores del teatro".²⁴

Felip de Hita Morros des del setmanari *L'Arc de Sant Martí* del 9 de febrer de 1890 [TC4:112-113] criticava el tracte que s'havia dispensat a Guimerà: "no bastava que la Empresa's resolgués á ferla coneixer després de molts y molts messos que obrava en son poder, pera que ara's digués pe'l's ignorant ó maliciosos que molts escenas de la tragedia d'en Guimerà Rey y Monjo se semblan á las del drama d'en Soler Lo Monjo negre, sortit á llum darrerament y sense haverse anunciat en los cartells publicats al comens de la temporada; era necessaria una manifestació ruidosa per certa part del públich en contra d'en Guimerá; d'aqueix mateix públich, sempre disposit a aplaudir fins las escenas més triviales de las obras que en lo Teatro Catalá's representan.

22. Més tard, també des de *La Vanguardia* del 27 de febrer de 1890 [TC4:122-125]. Josep Yxart atorgava a Guimerà el qualificatiu de "personalitat literària" per tal com "aporta siempre á las letras de su país nuevos ideales, nuevos elementos, nuevo estilo y hasta un caudal nuevo de palabras é imágenes que más adelante ponen en circulación los imitadores y luego desagüa en un fondo común de que se aprovechan todos" [al-lusió subtil a la polèmica?] i, a més, considerava l'estrena de l'obra de Guimerà l'esdeveniment més important del teatre Català de l'any 1889. L'article és reproduït, amb alguns retocs importants, a Josep YXART, "Rey y monjo, per Àngel Guimerà", a *El año pasado. Letras y artes en Barcelona* (Barcelona: Librería Española de López, 1890), p. 357-368. [El subratllat és meu.]

23. En aquest sentit, Verdaguer Callís des de *La Veu del Montserrat* de Vic del 8 de febrer de 1890 [TC4:109-110] mencionava, indirectament, la responsabilitat de Soler en la marxa del teatre: "ja fa temps que van corrent queixes fortes y, tant com fortes, justes, contra la marxa impòsada al teatre català: son volves que temps hâ que rodant, rodant, rodant, se fará al fi una bola, que es possible arribe á aixafar algú, si á temps no fa eas de les fundades queixes".

24. Poblet optava per la versió dels fets publicada a *La Vanguardia*. Cf. *Frederic Soler*; op. cit., p.316

Per sort, á tots consta que'n Guimerá no ha pogut copiar á cap altre autor, perque no necesita usar de semblants recursos pera fer valdrer'lo mérit de sas obras". Amengual, amb un article intitulat "Desde Barcelona. Pequeñeces de los genios" i publicat al diari de Palma de Mallorca *La Almudaina* el 12 de febrer de 1890 [Tc4:115-116], caricaturava amb delectació la polèmica: "Se prepara un combate de genios, y tiemblan las esferas y los guerreros de uno y otro bando se disponen á contemplar el grandioso espectáculo [...] Guimerá, el poeta trágico de Cataluña, engendrador de luchas sublimes en las cuales son almas los combatientes y odios, pasiones gigantescas las armas y Soler, el dramaturgo celebrado por todas las trompas de la fama; el autor premiado por Academia, el de los golpes de efecto, el Lope de Vega del siglo XIX, en cuanto á escribir á gusto del público, van á reñir descomunal batalla, si Apolo que es, según dicen, el que arregla todas las diferencias entre sus divinos hijos los poetas, no lo remedia [...] He aquí la ventaja que Soler lleva á Guimerá: este luchará siempre con armas bien templadas, cuerpo á cuerpo y cara á cara, sin que se le ocurra siquiera una cosa tan natural como es hacer la zancadilla al contrario; Soler tiene más recursos; trágico y cómico, Esquilo y Aristófanes á la vez, podrá emplear toda clase de armas, lo mismo la noble hoja toledana que la plebeya navaja de Albacete, el cañón de Armstrong, estruendoso y de gran alcance, ó la callada pistola de salón, según se le antoje. ¿Pero quién vencerá realmente?". Resseguia la polèmica des de l'estrena d'*El monjo negre*, obra que considerava bastante dolenta en relació a *Rei i monjo*, fins a la publicació de les dues cartes i apuntava l'abast i altres motivacions de la polèmica suscitada: "Pero como entre los amigos de Soler y los de Guimerá existian latentes odios africanos, que algún día tenían que estallar ruidosamente, alguien mal aconsejado se ha aprovechado de ello lanzando desde las páginas de *El Diluvio* la manzana de la discordia.

El suelto de El Diluvio está inspirado por la pasión; su estilo demuestra bien á las claras que quien lo ha escrito estaba interesado en convertir la guerra sorda que se hacian los dos genios dramáticos catalanes, en combate fragoso y terrible. No puedo creer, como dicen malas lenguas, que la factura del suelto revele la mano de Soler; ni siquiera que lo haya inspirado, porque esto sería una ruindad, una bajeza de sentimientos inconcedible en un caballero tan pondonoroso como el autor de *Batalla de Reinas*. [...] en el suelto citado se supone un altercado entre Soler y Guimerá, siendo así que no hubo entre los dos autores más que una discusión un poco acalorada, pero siempre en tono amistoso y se acusó además ya de una manera clara y manifiesta á Guimerá de plagiario.

Ni éste lo es, ni lo es Soler, por más que sus enemigos le consideren ya gastado y en la necesidad, por consiguiente, de acudir á las fuentes de la

inspiración agena y tenga propensiones á la imitación como lo demuestra su aptitud para la parodia [...] Hay quien supone que Soler ha dicho repetidas veces que su mayor goce es oír silbar una obra de otro poeta; hay quien supone que Soler valiéndose de su cargo de empresario del *Romea* intenta monopolizar el teatro catalán; hay quien sospecha que entre las pasiones más desarrolladas de Soler están la envidia y la codicia; hay, por fin, quien murmura que los reventadores que desde el último piso del Teatro *Romea* procuraban con sus siseos, sus gritos y sus silbidos hundir la tragedia de Guimerá habían entrado de balde. Todo eso son rumores vagos, que no llegarán tal vez á tomar cuerpo; pero que hiriendo los oídos de Guimerá y de sus amigos, les indignan y les exaltan á la vez que despiertan el odio de los partidarios de Soler contra los murmuradores y por una generalización muy natural, contra Guimerá y los que á su lado están.

De todo esto se deduce: 1º que el Parnaso catalán está dividido y que esta división amenaza llevarnos á otra guerra de Troya; 2º que esta guerra será de tal índole que solo Moratín podría ser el Homero que la cantara; pero que hallándose ya D. Leandro gozando de la paz de los muertos, deberá hacerlo Soler, único que hoy reune las cualidades necesarias para ello; 3º que los genios cuando se ven de cerca, en sus interioridades, resultan mucho más pequeños de lo que aparentan desde lejos, y 4º que la polémica iniciada entre Guimerá y Soler si sigue adelante va á divertirnos mucho, pero mucho, si no nos fastidia, que es lo más probable".

El setmanari *Barcelona cómica* del 13 de febrer de 1890 publicava un article breu en el qual es valia del conte del lleó i del ratolí per referir-se a la polèmica, de manera que s'entenia implícitament que l'obra de Guimerà corresponia al lleó i la de Soler, al ratolí. En la mateixa línia clarificadora, per bé que en sentit radicalment contrari, la secció "Anuncis" del setmanari *La Tomasa* del 14 de febrer de 1890 [Tc4:117] n'oferia una visió irònica:

"Se necesitan renaixensos pera formar clachs per varios teatros.
Se pagarán á proporció dels graus de soroll que pugan produhir ab las mans... y peus
Si per exés de cel ne cau algun desde'l paradís á las butacas, se li pagará la cura.
Si's mata, se l'enterrará de franch.
Los bórnis serán preferits en igualtat de circumstancias"

A continuació, publicava fragments de les crítiques negatives que s'havien fet a *Rei i monjo* i prenia obertament partit a favor de Soler, bo i al-ludint el fet que *Lo monjo negre* feia tres anys que havia estat llegit pel seu autor a tres o quatre literats. I, al mateix temps, "en vista del comunicat del senyor Guimerá", hom estava persuadit que l'autor de *Rei i monjo* no coneixia *Lo monjo negre*, no obstant, si atribuïa a la casualitat els punts de contacte entre

ambdues obres, obria un altre front en la polèmica amb la denúncia de les similituds observades entre el primer acte de *Rei i monjo* de Guimerà i *Batalla de Reines de Soler*: *També s'está morint un rey, y també un patje desde la porta fa saber l'estat del malalt.*

També hi ha la lluya per la successió. En la Batalla de Reynas's tira un guant, en lo Rey y Monjo's dona una morma; en aquell drama vol entrar un sacerdot á veurer lo rey y no li deixan entrar: en aquest també, ab la única diferencia que l'un es frare y l'altre bisbe.

Volen més semblans? Crech que son més acentuadas que las que s'han volgut delatar, y a pesar d'aixó tothom ho havia vist y tothom s'ho havia quedat al pap. A la fi, es manifestava, d'una manera diàfana, a favor de Soler mitjançant la denúncia dels intents d'instrumentalització de l'afer per part dels "renaixensos" i la despietada envestida contra els defectes de l'obra de Guimerà: "Sembla qu'alguns renaixensos" afirman que lo Sr. Soler va fer xiular lo drama del seu quefe. Que no vehuen sants cristiáns que lo seu quefe es un cadet y en Pitarras ja es un veterano carregat de creus y ab una fulla de serveys hont hi figurán cent victorias?

Bé... dir aixó, sempre afavoreix al seu ídol, perque sembla que l'altre's posi al seu nivell.

Y á propòsit... Hem vist en la segona representació del Rey y Monjo, algunas variantes que han vingut á darnos la rahó de lo que várem dir en lo número passat; pero encara no n'hi ha prou, per més que ja estém persuadits que hi ha defectes que no tenen cura.

Lo que podría arreglarse es lo llenguatge... Massa ratas y llét y cuchs y budells; un amich nostre deya al acabarse la representació, la primera nit; aixó no es un drama; aixó es un formatje de Rocafort.

Lo mateix qu'aquellas frases parlant de Deu, y de l'hostia y la Carassa y la covada del adulteri.

Al increpar á un subjecte del segón pis que ab gran crit va renegar de Nostre Senyor, diu que va respondre: Més se renega en escena.²⁵

Per acabar-ho d'adobar, *La Tomasa* publicava unes "Notícies marítimes" en la qual es deia amb tota la sornegueria i parcialitat del cas: "Ha naufragat en las costas regionals lo vapor Nou Shakespeare, capitá Rey monjo.

S'ha estrellát lo bastiment al mitx d'atronadors xiulets d'un vent huracanat del tercer quadrant. Per las oberturas del casco's veyá sortir lo

25. Atesa aquesta virulència verbal, entenem les insinuacions de V.S. Casañ a propòsit de les dificultats d'equanimitat dels crítics teatrals per tal de no esllavissar-se pels pendents de la política: "Si digo que la obra es mala los renaixensos van á poner el grito en el cielo, si digo que la obra es buena los Pitarristas van á dar el dó de pecho para llamarme mantecato" Cf. el sermonari *Barcelona cómica* del 20 de novembre de 1890 [TC5:58].

cargament compost de llet, cors, tripas, budells, pastas, ratas xorcias, puis, potas, etc.

Lo remolcador Renaixensa ha fet esforços de gran consideració per contrarestar lo mal temps, pero s'ha hagut de retirar ab la tripulació enrregolada de tan baladrejar:

S'ha suplicat als periódichs modifiquin las noticias del siniestro, que ja ho trovarán plegat un altre dia.

A l'última hora s'ha brallat lo capitá del barco perdut ab un altre capitá de derrota pero de molta mès graduació."

El setmanari *L'Esquella de la Torratxa*, que en el número del 8 de febrer [TC4:94] havia assegurat que *Rei i monjo* "no desmenteix la paternitat del senyor Guimerá, poeta de nervi y autor dramàtic que sab volar alt", el 15 de febrer de 1890 [TC4:118], per boca de P. del O. [Pseudònim de Josep Roca i Roca], participava en la polèmica: "La premsa s'ha ocupat eixos días de una qüestió escénica y monacal que bé podría titularse Batalla de monjos.

Algú s'ha empenyat en entreveure reminiscencias y punts de contacte entre l'obra de'n Soler Lo monjo negre y l'obra de'n Guimerá Rey y monjo.

¿Existeixen realment aqueixes reminiscencies? Poden molt ben existir, sense que'l's autors de una y altra producció ne tingan la més remota culpa [...] Jo crech sincerament, que'l conflicte no existiria, si la direcció del Teatro catalá tingüés una mica més de tino. Aixó de donar dos monjos l'un darrera l'altre, y de encomanar la sèva interpretació á un mateix actor, pot haver donat lloch á que aumentés lo rezel de aquells qu'en tot buscan plagis y reminiscencias.

¿No podía la direcció del Teatro catalá interposar una temporada ó dues entre monjo y monjo? Tant més podía ferho, quan lo Sr. Soler, té segons notícias, sis ó set obres per estrenar, y ningú'l obligava á preferir á las demés un monjo que precisamente precedís á un altre monjo.

¿O es que'l Teatro catalá está en estat de guerra, y si hi ha allá qui professa la máxima de que qui pega primer, pega dos cops?

¡Chi lo sa!"

Des del setmanari *L'Arc de Sant Martí* del 16 de febrer de 1890 [Tc4:119], hom responia els atacs de la redacció de *La Tomasa* a qui no havia agratit *Rei i monjo* "á pesar d'haver sigut felicitat son autor per tota la premsa local" i intentava d'escatir si "¿Es potser que Rey i monjo no està á la altura d'aquell prodigi de talent que porta per títol Otger, del eminent Ferrer y Codina, y'l's senyors redactors de *La Tomasa* tenen lo paladar tan fi que no troben bo res més que menjars delicats y guisats al istil d'Otger? si es aixís, no hi temim res que dir: és qüestió de gustos".²⁶

26. Cf. Domènec GUANSÉ, "El Rei i Monjo d'Àngel Guimerà, 1890-1937" Meridià: Setmanari de literatura, art i política. Tribuna del Front Intel·lectual Antifeixista. Any I, núm. 1, 14 de gener de 1938, p.4

Ramon Estany replicava amb un article intitulat “A l'Arch de Sant Martí” des del setmanari *La Tomasa* del 21 de febrer de 1890 [TC4:119]. Estany no en feia cabal, de la posició del crític teatral “d'aquell periodiquét”, perquè sabia que “es amich íntim del senyor Guimerà y redactor, de quan enquan, de *La Renaixensa*, diari del qual es director y propietari l'autor de *Rey y Monjo*”. Després de considerar que *La Publicidad*, *El Diluvio*, *La Vanguardia*, *El Correo Catalán*, *El Suplemento*, *El Diario Mercantil*, *lo Pregoner*, etc. no van parlar bé de l'obra, es preguntava: “¿Perqué La Renaixensa no ha recopilat y publicat, com tè costum de ferho després de tots los estrenos del seu Director, las revistas que de las sevas obras fa la prempsa local? [...] Si tan bè estava lo Rey y Monjo, y tan injustos nosaltres ab la nostra revista, ¿perqué lo va corregir tan lo seu autor hasta l'extrém de cambiar per complert la decoració del segon acte?

¿Perqué va alterar aquella joya, tan celebrada de tots los renaixensos, treyenlse las pedras preciosas, com l'escena del reconeixement de Galín per Agnés en lo tercer acte, y fent altras supressions que nos han vingut á dar la rahó en benefici de la obra?” Retreia el cas del drama històric *Otger* d'Antoni Ferrer i Codina, obra que havia rebut una bona crítica de la premsa local i havia esgotat les dues edicions, i això “sense necessitat de la nombrosa guardia pretoriana que segueix al president de “La Lliga de Catalunya”, senyor Guimerà, com seguían en l'antiga Roma al carro del diví Nerón, los aplaudidors assalariats que l'acompanyavan baladrejant en sas excursions artisticas” I, al capdevall, havent carregat contra l’“Estat Major” de Guimerà, s'afiliava, obviament, al bàndol de Soler: “Lo nostre Director Sr Ferrer y Codina, lo mateix que'l Sr. Soler (Pitarra), han de contentarse ab un públich heterogéneo é imparcial, que si bè dona mellor concepte de vritat als seus èxits, en cambi han de menester las sevas obras doble forsa per contrarrestar als artificiosos (concepte del Diluvio no de LA TOMASA) del president de la nombrosa agrupació titulada: “La Lliga de Catalunya”. [...] Los renaixensos l'han pegada ab'n Pitarra. Que lo drama del seu quefe va bè, res...va bè. Que va mal, ne tè la culpa'n Pitarra”.

IV

Compat i debatut, la “batalla de monjos” tingué una repercussió notable en la premsa de l'època. El contenciós mobilitzava, amb més o menys beligerància segons els casos, l'*entourage* ideològic al voltant del qual Soler i Guimerà constituïen dos valors de primer ordre. Val a dir que els posicionaments anaren des dels intents d'equanimitat objectiva fins a la *boutade* sense concessions, però els arguments que s'empraren, en la majoria d'ocasions, no eren valoracions crítiques aprofundides sinó opinions parcials que tenien molt de contingut polític en relació a la línia ideològica de les pu-

blications en qüestió. De fet, la contesa entre els dos autors devia produir les seues seqüeles des del moment en què el mateix Guimerà, d'antuvi, inicià una maniobra d'allunyament del Romea i d'aproximació al Novetats amb la dedicació intencional del manuscrit de *La boja* a l'empresari del Novetats, Salvador Mir, i, significativament, després de la “batalla de monjos”, decidí de no lliurar més obres al Romea.²⁷ Encara, anys més tard, en una entrevista que li féu Salvador Bonavia, Guimerà no s'estaria d'affirmar que s'havia molestat arran de l'estrena d'*El monjo negre* i, després s'havia efectivament barallat amb en Soler arran de l'estrena de *Rei i monjo*:

-Però, diuen que vostè es va molestar quan l'estrena del *Monjo negre*.

-Sí, no ho nego, i fins li diré que el dia de l'estrena del *Rei i monjo*, vaig barallar-m'hi amb en Pitarra.

-Caram! Vostè es va barallar?

-Sí, sí, a l'entrar jo al quarto d'en Bonaplata, ell hi era; jo que si que m'hi encaro i li dic així:

-Sap que això que vostè ha fet està molt mal fet? -i sense donar-li temps a que em contestés, vaig tornar a sortir del quarto i me'n vaig anar al d'en Borràs.²⁸

És clar que, per altra banda, com havia fet en altres ocasions,²⁹ Frederic Soler envia una carta a Guimerà (la datació incerta de la qual impossibilita d'emetre judicis sobre l'escrupolositat del dramaturg) en què sol·licitava al seu “estimat amic” que *La Renaixensa* es fes ressò de l'èxit de la seua obra:

“Tinch lo gust de remétreli un exemplar de *Lo monjo negre*, suplicantli un suelto de gacetilla que expressi l'èxit obtingut y diga que la llegenda s'està venent en las principals llibreries. Gràcias anticipadas.

Mani á son admirador y amich afectíssim q.s.m.b., Frederich Soler.”³⁰

27. Altrament, la polèmica generada entre els dos dramaturgs, el favoritisme que els empresaris del Romea demostraven envers les representacions (econòmicament molt més segures) en espanyol i la proposta de formar una nova companyia catalana “alternativa” produïren l'exida de l'elenc del Romea d'un bon nombre d'actors, Lleó Fontova entre d'altres, que passaren al Teatre Novetats sota la tutela empresarial de Salvador Mir. Cf. en aquest sentit, especialment, les cartes núm. 2687 de la Col·lecció Teatral Artur Sedó dipositades a la BIT i la lletra autògrafa del beligerant Josep Martí i Folguera, datada a Reus el 8 de maig de 1890, núm. 13.344 a *Epistolari de Frederic Soler*, Vol. III.

28. Salvador BONAVIA, “L'Àngel Guimerà en la intimitat” *L'escena Catalana* [Número extraordinari dedicat a Angel Guimerà. Completa informació de la seva vida i la seva obra]. Núm. 159, 26 de juliol de 1924, p.6

29. Cf. la carta de Frederic Soler a Guimerà, datada a Barcelona el 19 d'abril de 1886, a propos d'*El pubill. GUIMERÀ*, *Epistolari* (Barcelona: Editorial Barcino, 1930), p. 74.

30. Cf. GUIMERÀ, *Epistolari* p. 86. Poblet atribueix la seua redacció a “uns quants dies després de l'estrena de l'obra de Soler”, és a dir, abans de produir-se l'esclat públic de la polèmica amb el rebombori periodístic; si així fos, la seua acció, podria interpretar-se com una simple extensió de la tasca de director i propagandista del Romea. Cf. POBLETT, *Frederic Soler*, p. 318-319.

V

La interpretació *a posteriori* de la polèmica ha estat diversa. Carles Capdevila considerava que *Rei monjo* havia generat un debat virulent entre pitarristes i guimeranistes a propòsit del fet que Soler, després de rebre el manusserit de l'obra de Guimerà, escriví *El monjo negre* i l'estrenà abans que *Rei i monjo*.³¹ Josep Artís comentava que l'incident havia estat àmpliament debatut amb la implicació dels partidaris de Soler i de Guimerà i que havia motivat la distànciació entre ambdós dramaturgs, alhora que plantejava diversos fronts d'intervenció que varen avivar el litigi: per un costat, les respectives *coterie* ideològiques i, per l'altre, els autors de segon ordre que es movien en l'àmbit de Soler o de Guimerà.³² Domènec Guansé emprava, amb el partit pres a favor de Guimerà, un llenguatge molt combatiu per defensar la tasca guimeraniana de creació d'un teatre nacional enfront del popularisme de baixa estofa solerà; i entreveia en l'èxit de *Rei i monjo* el triomf definitiu del seu autor respecte de les limitacions teatrals de Soler.³³ Josep Miracle, en una línia semblant, bo i recollint la versió de Capdevila, no s'estava d'accusar Soler de plagiari oportunista i engelosir, i de redimir Guimerà com a víctima de les ires dels pitarristes exaltats.³⁴ Josep M. Poblet opinava que, certament amb motiu de l'estrena de *Rei i monjo* de Guimerà s'havia aixecat una "tempesta" en el món polític-teatral del moment que havia produït un distanciament entre els dos autors. Els motius de la discussió eren, en part, les suposades coincidències que la cràtica i un determinat públic trobaren en *Rei i monjo* i *El monjo negre*, i, sobretot, la irrupció de la política en les taules escèniques en l'enrriada atmosfera d'enfrontament entre les dues tendències del catalanismisme polític (Centre Català de Soler i Almirall *versus* la Lliga de Catalunya de Guimerà i Aldavert). Però es resistia, en canvi, a titllar Guimerà o Soler de plagiaris i adduïa, per defensar la seua posició, que al teatre Romea s'alternaren les dues obres i, fins i tot, que Soler havia previst de dur a terme un homenatge a Guimerà, en què, a més de *Rei i monjo*, s'estrenés el monòleg *Mestre Oleguer*; a pesar que hagué de suspendre's a causa de la primera celebració de la festa de l'u de maig.³⁵ Francesc Curet creia que, tot i que Soler es resistís a deixar-se influir per Guimerà, a *El monjo negre i Batalla de reines* se'n podien entreveure "guspires", sense que això signifiqués una apropiació deliberada;

31. Cf. Carles CAPDEVILA Àngel Guimerà. (Barcelona: Biblioteca Política de Catalunya, 1938), p. 25.

32. Cf. Josep Artís, "Homes i coses del teatre català. El teatre i la política", *Mirador: Seminari de literatura, art i política*, núm. 268, 22 de març de 1934, p.5.

33. Cf. Domènec GUANSÉ, "El Rei i Monjo d'Àngel Guimerà, 1890-1937", p. 4. Curet, en canvi, treia bel-ligerància als arguments de Guansé. Vegeu: "Diferents aspectes de Frederic Soler", p. 151-164.

34. Cf. Josep MIRACLE, Guimerà. (Barcelona: Editorial Aedos, 1958), p. 396.

35. Cf. POBLET, Frederic Soler, p. 315-319.

i, en concret, quant a la polèmica, era del parer que les explicacions de Guimerà i Soler havien embolicat encara més la qüestió, de manera que globalment el judici havia estat favorable a Guimerà; finalment, constatava que l'alternança de les representacions de les dues obres havia reportat beneficis econòmics a l'empresa, per raó de la nombrosa assistència de públic encuriosit per la brama que corria entorn de la polèmica entre els dos dramaturgs més preuats de l'escena catalana del moment.³⁶ Ramon Bacardit, més recentment, situava l'any 1890 com la data en què esclatà la tensió latent entre els dos dramaturgs i, a partir de la informació de Curet, conloia que el resultat de la polèmica era la constatació més evident del declivi del garant del Teatre Català.³⁷

VI

En suma, he intentat d'aportar alguns dels elements que ens permeten d'esbossar una explicació entorn de la polèmica "batalla de monjos". En primer lloc, el factor clau de la *datació de les obres*. Per una banda, l'obra *Rei i monjo*, de la qual sabem que les primeres referències temporals, segons les notícies periodístiques adduïdes i l'al·lusió implícita a l'obra que feia Soler en la carta esmentada, són de començaments de 1889 i, segons que indica Guimerà en la carta publicada al *Diario de Barcelona*, l'obra ja havia estat posada a disposició de Frederic Soler, a fi que fos estrenada, a inicis de la temporada 1888-1889, havia estat oferida a Joan Sardà, Josep Blanc i Piera i Teodor Bonaplata per tal que la llegissin i havia estat entregada a mitjan setembre de 1889 al director del Teatre Romea—tal com testimoniava, a més, la nota que inserí en l'edició de l'obra—; i, finalment, que fou estrenada el 4 de febrer de 1890. Per l'altra, l'obra *El monjo negre* de la qual sabem, a través de la carta-resposta de Soler, publicada també al *Diario de Barcelona*, primer, que feia tres anys que havia estat enllestida i que, poc després, havia estat oferida a Manuel Ribot i Serra i Conrad Roure per tal que la llegissin; segon, que ja l'any 1888 havia estat —presumiblement— anunciada a la premsa com una de les obres disponibles en la cartera del Romea i que Ramon Valls, actor de la companyia catalana, començà a treure'n còpia; i, a la fi, que fou estrenada el 28 de novembre de 1889.

En segon lloc, els *prolegòmens de la controvèrsia* que s'inicien timidament ja el febrer de 1889, amb la carta de Soler a Guimerà, en virtut de la qual

36. Cf. Curet, "Evolucions successives de Frederic Soler", a *Història del teatre català*, p.215-218.

37. Cf. Ramon BACARDIT, "Les bases d'una dramatúrgia", a *Romea, 125 anys* (Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1989), p. 40-41. Vegeu, també, *Epistolari de l'Empresa del teatre Romea, 1888-1909. Edició i Estudi*. Treball d'investigació dirigit pel Dr. Enric Gallén. Universitat de Barcelona: Departament de Filologia Catalana, setembre 1994, p.60-61.

Soler s'escudava en els seus nombrosos compromisos com a director del Romea i es dolia de les crítiques, generades molt probablement des dels sectors políticament distants o teatralment incipients, en contra de la seua monopolització i les dificultats de renovació del panorama teatral en llengua catalana. En tercer lloc, la inflexió que suposa la crítica de Francesc Miquel i Badia al *Diario de Barcelona*, el 6 de febrer de 1890, ja que generà la intervenció personal dels dos autors que es defensaren públicament contra la possible accusació de plagi: de primer, Guimerà, amb la carta adreçada al crític del *Diario de Barcelona* i publicada el 7 de febrer, en la qual, a banda d'offerir les dades reportades sobre la seua cronologia, afirmava que, de l'obra de Soler, només en coneixia el desenvolupament de l'acció que li havia explicat el mateix autor, el qual s'havia esforçat, al mateix temps, a desmentir qualsevol similitud amb *Rei i monjo*; després, Soler amb la carta-resposta publicada el dia següent, en la qual, a més de detallar també la cronologia d'*El monjo negre*, assegurava que l'obra conservà la seua integritat original fins a l'estrena, llevat de l'escena final que havia canviat a causa de les recomanacions de l'autor Ramon Bordas, i que Guimerà li havia fet observar les semblances amb *Rei i monjo* i ell havia insistit a demostrar-li l'originalitat de cadascuna i a negar-li qualsevol possibilitat de plagi, i per últim, que Guimerà no coneixia l'obra de Soler, *El monjo negre*. Finalment, l'esclat de la polèmica en un doble front, si més no: la pressió exercida sobre els autors pels cenacles literaris respectius i, també, pels autors de segon o tercer ordre que intentaven de fer-se un lloc en l'escena catalana; i el rebombori periodístic des de la premsa de l'època que, en general, amb posicionaments ideològics afins a Guimerà o a Soler, prengué partit, impel·lida per la baralla dialèctica que els dos autors mantingueren en el Teatre Romea i les interpretacions més o menys bel·ligerants, interessades o humorístiques que se'n derivaren, a favor o en contra de cada obra a fi de presagingar o desprestigiar el seu autor.

Bibliografia citada

- ARTÍS, Josep, "Homes i coses del teatre català. El teatre i la política", *Mirador, Setmanari de literatura, art i política*. Núm. 268 (22 de març de 1934), 5.
- BACARDIT, Ramon, "Les bases d'una dramatúrgia". A: *Romea, 125 anys*. (Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1989), p. 11-41.
- _____: *Epistolari de l'Empresa del teatre Romea, 1888-1909. Edició i estudi*. Treball d'investigació dirigit pel Dr. Enric Gallén. Universitat de Barcelona: Departament de Filologia Catalana, setembre de 1994.
- BONAVIA PANYELLA, Salvador, "L'Àngel Guimerà en la intimitat", *La Escena Catalana*. Núm. 159 (26 de juliol de 1924), 6-7.

- CAPDEVILA, Carles, *Àngel Guimerà*. Barcelona: Biblioteca Política de Catalunya, 1938.
- Crònica general, *La Renaixensa*, 5 de setembre de 1888, edició del matí. p. 5368.
- Crònica general, *La Renaixensa*, 12 de setembre de 1889, edició del matí. p. 5487
- CURET, Francesc, *El arte dramático en el resurgir de Cataluña*. Barcelona: Ed. Minerva, s/d. [1917]. (Biblioteca de Cultura Moderna y Contemporánea).
- _____: *Història del teatre català*. Barcelona: Editorial Encyclopédia Catalana: Aedos, 1967.
- GUANSÉ, Domènec, "El Rei i Monjo d'Àngel Guimerà, 1890-1937", *Meridià. Setmanari de literatura, art i política. Tribuna del Front Intel·lectual Antifeixista*. Núm. 1 (14 de gener de 1938), 4.
- GUIMERÀ, Àngel, ["carta adreçada a Francesc Miquel i Badia"], *Diario de Barcelona*. 7 de febrer de 1890, edició del matí. p. 1741.
- _____: *Epistolari*. Barcelona: Editorial Barcino, 1930. (Col·lecció d'Escriptors Catalans Moderns, 5-6), a cura d'Enric Cubas i Oliver.
- MIQUEL I BADIA, Francesc, "Revista dramática. Teatro Romea. Rey y monjo, de D. Angel Guimerà" *Diario de Barcelona*, 6 de febrer de 1890, [edició del matí], p. 16783-16785.
- MIRACLE, Josep, *Guimerà*. Barcelona: Editorial Aedos, 1958. (Biblioteca Biogràfica Aedos).
- POBLÉT, Josep M. *Frederic Soler: Serafí Pitarrà*. Barcelona: Editorial Aedos, 1967. (Biblioteca Biogràfica catalana, 42).
- Registro de estrenos y funciones. Romea. Del 17 de marzo de 1884 a 4 abril de 1893*. Reg. 5427. Sig. Docum. Dipositat a la Biblioteca d'Investigació de l'Institut del Teatre.
- RIGOL, Joan P. "Sobre el nostre Teatre Català", *La Renaixensa. Diari de Catalunya*. Diumenge 27 de gener de 1889. p. 587-588
- _____: "Sobre el nostre Teatre Català", *La Renaixensa. Diari de Catalunya*. Dimarts 5 de febrer de 1889, edició del matí. p. 758.
- SARDÀ, Joan, "La literatura catalana en 1889". *La España Moderna. Revista ibero-americana*, [de Madrid]. Núm. 15 (març de 1890), 67-88.
- SOLER, Frederic, [carta adreçada a Francesc Miquel i Badia] *Diario de Barcelona*, Edició del matí. p. 1797.
- Teatre català. opinió de la premsa des de 31 de janer de 1889, á primers d'octubre de 1890. [Retalls de premsa]*. [Volum IV] s.p.i. 1870-1895. vols. I-IX. [TC4]*

* Les referències a aquests reculls de premsa diposits a la Biblioteca de Catalunya [sig. A

Teatre català. opinió de la premsa des de primers d'octubre de 1890 a febrer de 1891. [Retalls de premsa]. [Volum V] s.p.i. 1870-1895. vols. I-IX. [TC5].

VÀZQUEZ, Anna. *Epistolari de Frederic Soler: Pitarra.* Vol. II, III i IV. Dipositat a la Biblioteca d'Investigació de l'Institut del Teatre de Barcelona.

YXART, Josep, *El año pasado. Letras y artes en Barcelona.* Barcelona: Librería Española de López, 1890.

XXVI 1/9 4º] he convingut a abreujar-les amb les sigles TC més número de volum, més número de pàgina, entre claudàtors. Verbigràcia: [TC4:4], indicaria que es troba a *Teatre català. Opinió de la premsa des de 31 de janer de 1889, à primers d'octubre de 1890. [Retalls de premsa].* [Volum IV] s.p.i. 1870-1895. vols. I-IX. Pàg. 4.